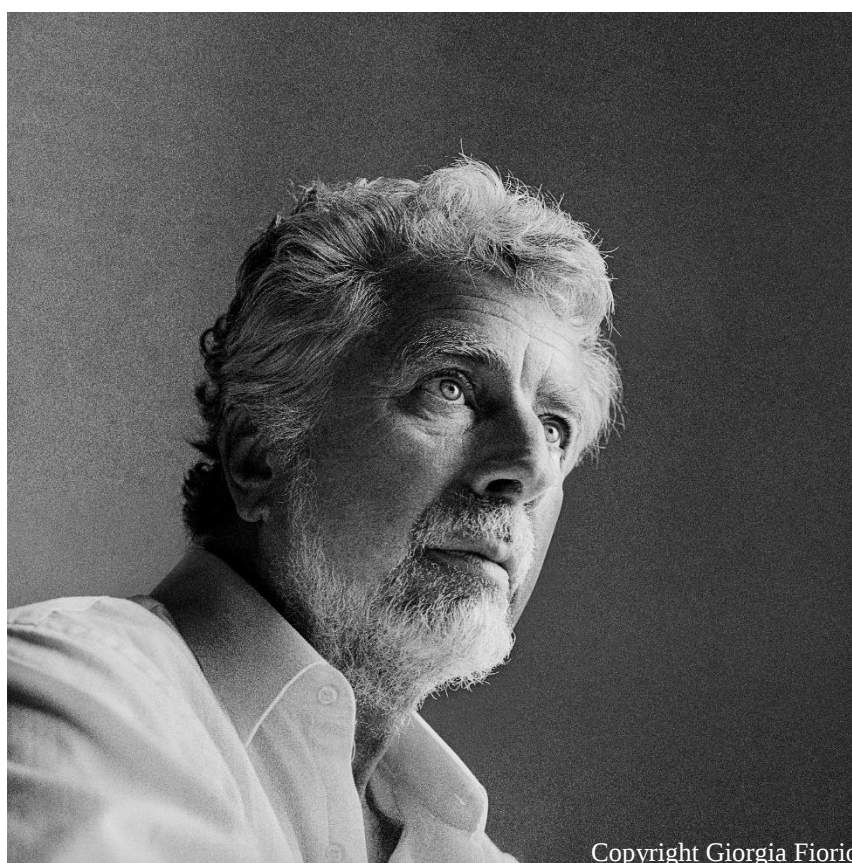

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA

**DOCTOR HONORIS CAUSA
ARTIS**

PROF. UNIV. DR. VICTOR I. STOICHIȚĂ

Timișoara, 2022

Cuvânt
la deschiderea ceremoniei de acordare a titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA ARTIS
al Universității de Vest din Timișoara
domnului **Prof. univ. dr. Victor Ieronim STOICHIȚĂ**

*Distinse domnule Victor Ieronim Stoichiță,
Stimați membri ai comunității academice din Universitatea de Vest din Timișoara,
Dragi invitați, Dragi studenți,
Onorat auditoriu,*

Comunitatea academică a Universității de Vest din Timișoara, fiind permanent preocupată să își apropie valorile incontestabile ale diverselor domenii de excelență, are astăzi deosebita onoare de a-l primi în rândurile sale pe Domnul Victor Ieronim Stoichiță, istoric și teoretician de seamă al artei, dar, mai presus de orice, un OM adevărat și un model de tenacitate și dedicare pentru noi toți. Este o mare responsabilitate pentru noi și suntem onorați să vă avem, începând din acest moment, alături, în calitate de coleg.

Ca universitate comprehensivă, Universitatea de Vest cultivă valorile reale atât din lumea științelor exacte, cât și din lumea științelor umaniste și a artelor și este un pilon important al zonei din vestul țării, fiind cea mai importantă structură academică și promotoare a culturii, recunoscută la nivel național și internațional pentru calitatea actului educațional, pentru rezultatele cercetării științifice, pentru nivelul deosebit al creației artistice generate, dar și pentru implicarea în dezvoltarea socială și culturală a regiunii. Universitatea de Vest din Timișoara promovează ideea că, în prezent, universitățile au tot mai mult rolul de a contribui la dezvoltarea societății, la popularizarea culturii, la respectarea drepturilor omului și la crearea stabilității politice.

Titlul onorific conferit astăzi, Doctor Honoris Causa Artis, reprezintă modalitatea prin care Universitatea de Vest din Timișoara recunoaște public și pe deplin meritele dovedite în întreaga sa carieră de domnul Victor Ieronim Stoichiță.

Intellectual de excepție, crescut într-o familie cu un profund respect pentru valorile reale și cu o înclinație specială spre artă, laureatul de astăzi a cunoscut un parcurs interesant, reușind să se afirme în ciuda contextului socio-politic dificil. A ales să plece în străinătate pentru a putea avea libertatea de a scrie și de a se manifesta în direcțiile alese. Timpul petrecut în alte țări i-a adus maturitatea profesională și l-a împlinit pe plan personal, dar nu a putut să îi acopere dorul de acasă, dorul de patria sa. A rămas mereu român în suflet și s-a întors mereu la rădăcinile sale, contribuind la promovarea unei imagini excepționale a țării lui, oriunde l-au purtat pașii.

Domnul Victor Ieronim Stoichiță este un model de perseverență și dedicare, de modestie și umanitate. Este un model demn de urmat de către tinerii în căutare de repere profesionale și morale și mă bucură că, în contextul evenimentelor culturale organizate în Timișoara în legătură cu anul 2023 și titlul de Capitală Europeană a Culturii, în care Universitatea de Vest din Timișoara se implică prin promovarea evenimentelor artistice și culturale și prin creația artistică sub toate formele sale, putem aduce în fața comunității academice o personalitate marcantă a culturii românești, în persoana Domniei Sale.

Asumându-și rolul cu care a fost investită de fondatorii săi, anume de principal centru de cunoaștere în regiunea de vest a țării, dar și rolul de promotor al culturii, Universitatea de Vest din Timișoara, prin facultățile sale, încearcă în mod constant să ofere binemeritata recunoaștere unor nume importante din lumea artistică, științifică, culturală, economică, socială sau politică și să aducă în prim plan modelele adevărate pentru generațiile tinere.

Stimate Domnule Victor Ieronim Stoichiță,

Astăzi, prin acordarea titlului de **Doctor Honoris Causa Artis**, Universitatea de Vest din Timișoara vă mulțumește pentru toate realizările Domniei Voastre și pentru prestigiul adus României dincolo de granițele ei. Suntem onorați de prezența Domniei Voastre la Timișoara și de intrarea în rândurile comunității noastre academice. Vă urăm sănătate și putere de muncă și vă dorim să continuați cu aceeași dăruire pasionanta dumneavoastră activitate.

Prof. univ. dr. Marilen-Gabriel Pirtea

Rectorul Universității de Vest din Timișoara

LAUDATIO
în onoarea
domnului Prof. univ. dr. Victor Ieronim STOICHIȚĂ
cu ocazia acordării titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA ARTIS

Domnule Rector al Universității de Vest din Timișoara, prof. univ. dr. Marilen Gabriel Pirtea
Domnule Președinte al Senatului, prof. univ. dr. Anton Trăilescu
Domnule Decan al Facultății de Arte și Design, prof. univ. dr. Camil Mihăescu
Distinși membrii ai Comisiei de acordare a titlului Honoris Causa
Stimați colegi, doamnelor și domnilor,

Suntem astăzi, împreună, în acest cadru festiv, prilejuit de acordarea primului titlu Honoris Causa de către Facultatea de Arte și Design a Universității de Vest din Timișoara, conferit, pentru merite excepționale, domnului Victor Ieronim Stoichiță, căruia îi și adresăm salutul nostru și îi transmitem din partea tuturor colegilor din facultate, bucuria de a-i fi, acum, alături.

Știm cu toții, noi, cei din domeniul artelor, fie ea artă vizuală, muzicală, teatrală, cinematografică sau coregrafică, că, dincolo de o muncă asiduă, arta se construiește prin sufletul artistului coroborat cu talentul său, rezultatul fiind opera de artă. Mai mult decât atât, nimeni altul decât Pablo Picasso afirma, printre altele, că „arta începe acolo unde începi să-ți exprimi personalitatea”. Ca atare se poate spune pe drept cuvânt că, dincolo de experiență și de talent, și istoricul de artă își lasă amprenta și dăruirea sa sufletească asupra operei de artă, precum și asupra vieții artiștilor. Dar arta înseamnă mai mult decât personalitatea artistului. *Arta*, după cum spune V. I. Stoichiță, este, într-un anumit sens, un simț al fantasmelor.

De aceea, mi se pare de o importanță capitală ca, pe parcursul acestei *Laudatio*, să insist asupra fascinației pe care o trezește traseul creativ și ascendent al domnului V. I. Stoichiță. În cazul lui, traseul vieții se împletește într-un fel armonios cu cel al operei domniei sale. De aceea, propun ca în cele ce urmează să ne oprim pentru o clipă asupra timpului, asupra locului și asupra momentelor din viața domnului Stoichiță în care s-au născut operele sale. Opere citite, apreciate și, mai ales, iubite de către cei care îndrăgesc arta, adică de publicul larg, nu numai de cel restrâns al artiștilor.

Victor Ieronim Stoichiță s-a născut în București, la 13 iunie 1949, într-o familie de aristocrați ardeleni, medici din generație în generație, iar unul dintre bunicii săi a fost nimeni altul

decât eminentul medic universitar Victor Papilian, condamnat la 10 ani de temniță pentru „vina” de a fi avut o atitudine refractară ideilor socialiste și de a fi socotit adept al „ideologiei burgheze”. Însă, domnul Stoichiță va fi cel care va întrerupe, cu acordul familiei, desigur, firul tradiției și urmează studiul Istoriei artei. În continuare, voi lăsa cuvintele domniei sale să preia, preț de câteva clipe, firul confesiunii: „Pasul meu și permisivitatea lor se explică prin faptul că ei înșiși aveau o cultură artistică foarte bună, un fapt destul de frecvent pe atunci în lumea medicală. Dar istoria artei a fost, în ceea ce mă privește, un fel de accident (cred fericit), interesele mele fiind pe atunci (ca și acum, de altfel) deopotrivă literare și filosofice. Studiul istoriei artei oferea însă, în România anilor ’60-’70 ai secolului trecut, iluzia unei libertăți pe care contextul politic de atunci nu ar fi permis-o altcumva”.

Victor Ieronim STOICHIȚĂ este unul dintre cei mai importanți istorici și teoreticieni contemporani ai artei, cu o remarcabilă carieră internațională, confirmată de numeroasele sale cărți, publicate în limbi de circulație europeană și universală (engleză, franceză, germană, italiană, spaniolă și – nu în ultimul rând – română), precum și o excepțională dimensiune academică. Formația sa intelectuală a fost marcată de studiile de licență, începute la București și continuate la Roma (1968-1973), sub îndrumarea lui Cesare Brandi. În anul 1989, adică la 30 de ani, a obținut titlul de doctor la Paris (*Doctorat d'état ès Lettres*).

Carierea sa academică a debutat la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” (azi, Universitatea Națională de Arte din București), unde a fost asistent la Catedra de Istoria și Teoria artei, între 1974–1981. După emigrarea sa, a fost asistent la Institutul de Istorie a Artei al Universității din München (1984–1990), pentru ca, din 1991, să fie profesor titular la Universitatea din Fribourg, Elveția. De-a lungul timpului, a fost profesor invitat la diferite universități, printre care Sorbona (1987), Göttingen (1989–1990), Frankfurt (1990), Harvard (2005–2007) și la Collège de France (2008); a fost Rudolf-Wittkower Visiting Professor la Bibliotheca Hertziana, Max-Planck Institut, Roma (2005-2006), Edmond J. Safra Visiting Professor la Center for Advanced Study in the Visual Arts of the National Gallery, Washington D.C (2011) și Erwin Panofsky Professor la Zentralinstitut für Kunstgeschichte din München. A fost, de asemenea, cercetător asociat la diferite instituții de cercetare prestigioase (Institute of Advanced Study/Princeton, The Getty Center/Los Angeles; Wissenschaftskolleg zu Berlin; Max-Planck-Institut für Kunstgeschichte/Roma; Center for Advanced Studies in Visual Arts/Washington).

În februarie 2007, a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității Naționale de Arte din București, iar în 2011, cel de Doctor Honoris Causa al Universității Catolice din Louvain. Din 2012, este membru al Academiei Naționale Italiene („Academia Dei Lincei”), iar din 2014, membru al Academiei Europene. În 2014, a fost titularul Catedrei anuale a Muzeului Luvru și i-a fost conferit titlul de „Chevalier des arts et des lettres” al Republicii Franceze.

Activitatea sa publicistică este grandioasă, peste 140 de articole, peste 15 cărți, dintre care le vom menționa doar pe cele apărute în România.

- *Ucenicia lui Duccio di Buoninsegna*, Meridiane, 1976;
- *Pontormo și manierismul*, Meridiane, 1978 și Humanitas, 2008;
- *Mondrian*, Meridiane, 1979;
- *Georges de La Tour*, Meridiane, 1980;
- *Creatorul și umbra lui*, Meridiane, 1981, și Humanitas, 2007;
- *Instaurarea tabloului. Metapictura în zorii Timpurilor Moderne*, Paris 1993 (trad. rom. Meridiane, 1999; Humanitas, 2012);
- *Efectul Don Quijote*, Humanitas, 1995;
- *Experiența vizionară în arta spaniolă a Secolului de Aur*, Londra, 1995 (trad. rom. Humanitas, 2011);
- *Scurtă istorie a umbrei*, Londra, 1997 (trad. rom. Humanitas, 2000, 2008);
- *Ultimul carnaval. Goya*. (în colaborare cu Anna Maria Coderch), Londra, 1999 (trad. rom. Humanitas, 2007);
- *Vezi? Despre privire în pictura impresionistă*, Humanitas, 2007
- *Efectul Pygmalion. De la Ovidiu la Hitchcock*, The University of Chicago Press, Chicago, 2008 (trad. rom. Humanitas, 2011);
- *Efectul Sherlock Holmes. Trei intrigi cinematografice*, Humanitas, 2013;
- *Cum se savurează un tablou și alte studii de istoria artei*, Humanitas, 2015,
- *Imaginea Celuilalt. Negri, evrei, musulmani și Țigani în arta occidentală în zorii epocii moderne, 1453–1800*, Humanitas, 2017;
- *Despre trup. Anatomii, redute, fantasme*, Humanitas, 2020.

Deloc întâmplător este faptul că nu am menționat până acum importanta sa operă „Despărțirea de București”, publicată în anul 2015, la Humanitas. Cartea a primit, în același an, *Premiul pentru răspândirea limbii și literelor franceze*, decernat de Academia Franceză. Însă, după cum spuneam la începutul acestei *Laudatio*, biografia lui V. I. Stoichiță se împletește cu opera sa, iar pentru domnia sa anii dintre prima ieșire în Occident, la Roma, când a obținut licența în Istoria Artei, și plecarea sa în anul 1983, ca bursier Humboldt la Universitatea din München, se dovedesc a fi deopotrivă dificili, dar și fertili. Citez din interviul dat de Domnia sa în 2020 pentru „Puterea a cincea”: „Trăiam cu convingerea că, în pofida unui regim absurd, puteam fi cu mult mai util în țara mea decât aiurea”.

Perioada anilor 1970 a fost de neuitat pentru toți cei care au trăit-o. Cunosându-l pe Constantin Noica încă din studenție, V. I. Stoichiță devine membru al Școlii de la Păltiniș, școală pe care Gabriel Liiceanu o transformă într-un adevărat mit cultural dar și social, odată cu apariția celebrului său *Jurnal de la Păltiniș*. În acest sens, Stoichiță afirma în același interviu amintit mai

devreme că „Pentru noi, atunci, era vorba de singura cale de supraviețuire intelectuală într-un context aberant”.

Probabil că acesta este motivul pentru care, în 1983, odată cu plecarea sa ca bursier Humboldt, V. I. Stoichiță hotărăște să rămână în străinătate, unde trăiește o viață de mare intensitate, atât pe plan personal (prin întemeierea unei familii cu doi copii), cât și, firește, pe plan profesional. În acest răstimp, pentru el începe o perioadă a unor asimilări enorme, reușind să se redefiniească și în Occident cu succes, având marea șansă de a putea continua cele începute până atunci într-un alt context.

Prima revenire în țară a fost în anul 1994. Deși a emigrat la începutul anilor 1980, Victor Ieronim Stoichiță a rămas profund atașat de cultura română. Din 1995, Editura Humanitas a inițiat seria de autor, publicând, în traducere românească, toate cărțile sale (a se vedea lista enumerată mai sus), proiect în care domnul Stoichiță s-a implicat activ, colaborând îndeaproape cu traducătoarele (Anca Oroveanu, Ruxandra Demetrescu - ambele istorice de artă - și Mona Antohi, care este și redactorea cărților sale) și participând la lansările de carte organizate de editură. Prezența sa frecventă la București (începând din 2000) a fost marcată de conferințe susținute la Colegiul Noua Europă și la Universitatea Națională de Arte din București, evenimente care s-au bucurat întotdeauna de un public numeros. În februarie 2018, a susținut, la Ateneul Român, conferința cu titlul „Călătorie în iconosferă”, în cadrul primei ediții a seriei de conferințe „Despre lumea în care trăim”.

Așa cum afirma într-un interviu realizat de jurnalistul Donel Tronaru în 2015: „România este țara în care m-am născut, este țara limbii mele materne, țara în care m-am format și mi-am petrecut copilăria și prima parte a tinereții. Sigur că itinerariul meu a fost unul mai complicat și mai complex, dar a fi intelectual european nu exclude a fi intelectual român. Mi se pare că și invers, a fi intelectual român nu exclude a fi intelectual european.”

Prin toate publicațiile sale, V. I. Stoichiță ne dezvăluie multitudinea felurilor de a vedea. Știm cu toții că văzul vine înaintea cuvintelor și ne definește locul în lumea din jurul nostru. Percepția omului asupra lumii este în primul rând vizuală, iar aceste imagini care iau naștere în mintea noastră sub forma amintirilor sunt cele care ne guvernează existența. Chiar dacă încercăm să explicăm lumea prin cuvinte, chiar dacă creăm – de multe ori – imaginea prin aceleași cuvinte, în lumea noastră, a artelor vizuale, opera de artă sub formă de imagine influențează privitorii, astfel încât în mintea lor se nasc o serie de presupoziii față de arta care exprimă frumusețe, adevăr, geniu, civilizație, formă, statut sau gust. Însă multe dintre acestea nu mai sunt conforme cu lumea contemporană și exact acolo intervine rolul scriitorului, al istoricului de artă spre a le așeza și a le contextualiza pentru înțelegerea tuturor. Astfel, se poate spune că imaginea este interpretată prin cuvinte pentru a crea noi imagini în mintea publicului larg.

Itinerariul lui V. I. Stoichiță a fost, după cum am arătat, unul lung, sinuos, cu etape diferite, dar el s-a încadrat mereu pe o spirală ascendentă, indiferent de soarta, nu de puține ori potrivnică.

Scriitorul Bogdan Mihai Dascălu afirma în cartea sa *Pagini de istorie a literaturii române*: „să nu ne pierdem speranța în om, în prietenie și niciodată în adevărata valoare.” Tot astfel, aş spune și eu: V. I. Stoichiță, adevărata valoare există, dar ea trebuie doar scoasă la lumină. Ceea ce facem noi acum și aici.

Pentru întreaga sa activitate de cercetare de excepție și neprețuita recunoaștere la nivel mondial, Victor Ieronim Stoichiță primește astăzi, 27 iunie 2022, din partea Universității de Vest din Timișoara, la propunerea Facultății de Arte și Design, titlul de Doctor Honoris Causa Artis.

Vivat! Crescat! Floreat!

COMISIA DE EVALUARE ȘI DE ELABORARE A LAUDATIO

Președinte:

Prof. univ. dr. Marilen Gabriel PIRTEA, *Rectorul Universității de Vest din Timișoara*

Membri:

Prof. univ. dr. Anton Trăilescu, *Președintele Senatului Universității de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Camil Mihăescu, *Decanul Facultății de Arte și Design, Universitatea de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Mircea Mihăieș, *Universitatea de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Ruxandra Demetrescu, *Universitatea Națională de Arte București*

Prof. univ. dr. Robert Cristian Velescu, *Universitatea Națională de Arte București*

Prof. univ. dr. Adriana Lucaciu, *Universitatea de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Daniela Constantin, *Universitatea de Vest din Timișoara, Președinta Uniunii Artiștilor Plastici din România, filiala Timișoara*

Prelegerea domnului
Prof. univ. dr. Victor Ieronim STOICHIȚĂ
cu prilejul decernării titlului onorific
DOCTOR HONORIS CAUSA ARTIS
al Universității de Vest din Timișoara

Spirito peregrino. Pe scurt despre exil

Spirito peregrino este titlul unui eseu semnat de Robert Klein, istoric al artei și al ideilor, născut la Timișoara în 1918 și mort la Settignano, lângă Florența, în 1967. Celebru astăzi, eseu a fost publicat pentru prima oară în 1965 în *Revue des Etudes Italiennes*, și apoi în volumul postum „Forma și inteligibilul” (Gallimard 1970, tr. rom. Meridiane, 1977). El oferă o splendidă incursiune în istoria unui motiv esențial din *Vita Nuova* unde, în sonetul 41, Dante vorbește despre misterioasa poveste a unui suspin (*un sospiro*), a unui gând (*un pensiero*) sau a unui spirit migrator (*spirito peregrino*), greu de definit pentru însuși autorul *Divinei Comedii*. :

... e chiamalo ... spirito peregrino, acciò che spiritualmente va là suso, e si come peregrino lo quale è fuori di patria, vi stae.

În traducere aproximativă :

„Și numesc... spirit călător, pe cel ce sufletește merge acolo sus, și întocmai pelerinului departe de țară este.”

Klein arată că „Spiritul migrator” are totodată natura unui suspin și a unui gând, prezentând o lungă istorie în care intervin mitologia și credințele populare, magia, medicina, filozofia și teologia. Dante, socotește el, s-a scăldat în această „pneumatologie difuză” ale cărei meandre merită să fie parcurse. Tema sufletului care, în vis sau în extaz, abandonează trupul pentru o călătorie care, cel mai adesea, duce într-o altă lume este foarte veche și extrem de răspândită. Ea a găsit o expresie concretă în practicile șamanismului. Știind foarte bine unde trebuia să se oprească valoarea unei astfel de paralele, s-ar putea spune - consideră Klein - că, într-un anumit fel, *Divina Comedie* este un poem șamanic, deoarece voiajul în sferele superioare își asumă un caracter inițiativ și regenerativ și un rol de medicină sacră.

În spațiul culturii greco-latine, continuă Klein, ideea filosofică a unui înveliș spiritual dăruit în mod natural tuturor sufletelor a împrumutat câteva trăsături ideii ermetice și magice a unui trup divin dobândit prin inițiere.

Într-un eseu anterior, publicat în 1956 în *Revue de métaphysique et de morale* și intitulat ”Imaginația ca veșmânt al sufletului la Marsilio Ficino și Giordano Bruno” Klein dezvoltase deja aceste idei, zăbovind în special asupra raportului dintre imaginație și cunoaștere în gândirea Renașterii. Imaginea, jumătate senzație și jumătate idee, arată el, avea nevoie de un substrat jumătate trup, jumătate spirit. Pneuma teoretizată de stoici ar fi aici modelul prin excelență.

Găsim aici multe dintre punctele de plecare ale cercetărilor ulterioare ale unui Ioan Petru Culianu sau Giorgio Agamben.

Nu e greu de ghicit importanța pe care „spiritul călător” a avut-o în itinerariul lui Klein, oscilând între istoria ideilor și istoria artei, ajuns la Paris prin 1947 ca bursier român al statului francez, devenit apoi, în curând și până la moarte, apatrid. Un colocviu organizat în 2018 la Institutul Național de Istoria Artei din Paris, cu ocazia celebrării a 100 de ani de la nașterea sa și ale cărui acte sânt acum în curs de publicare, a pus în lumina atât itinerariul de excepție al unui savant considerat de unii o „ființă genială și anacronică de talia unui Walter Benjamin” (Georges Didi-Huberman), cât și arhiva, încă prea puțin cunoscută, a autorului, din care lipsesc și acum piese importante, privitoare mai ales la activitatea de tinerețe.

Și iată: în cartea lui Petre Solomon, *Paul Celan, dimensiunea românească* (București, Kriterion, 1987) dau peste un pasaj care-mi atrage de îndată atenția. Aflu că în numărul din 25 decembrie 1946, revista *Studentul Român*, la care Paul Celan colaborase intens, publica, printre altele, un articol al unui anumit Robert Klein, intitulat „Filozofia calamburului”. Ia te uită, mi-am zis. Klein și Celan! Cine ar fi zis!? La acesta primă uimire a urmat imediat reversul. Dar bineînțeles! Era doar în ordinea lucrurilor! Autorul emblematicii „*Todesfuge*” și cel al deopotrivă emblematicului „*Spirito Peregrino*” s-au întâlnit (*erau destinați să se întâlnească*) în anii tulburi de după război și – probabil și mai târziu în epoca exilului parizian - înainte ca unul să dispară, prin proprie voință, undeva pe colinele toscane de lângă Florența, în 1967, și înainte ca celălalt să fie înghițit de apele Senei, în 1970.

În 1946, la București, după ce și-a pierdut părinții în Holocaust, Celan traducea scrierile lui Kafka în românește și pregătea ceea ce avea să devină celebra *Todesfuge* ale cărei versuri îi vor aduce întunecatul renume:

Der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist blau.

Dar pe atunci aceste versuri aveau o altă sonoritate, căci prima versiune, cea românească, se intitula *Tangoul morții* și cuvintele se înlănțuiau altcumva:

E moartea un meșter german albaștri i-s ochii.

Paul Celan (pe adevăratul lui nume Paul Antschel) era - se știe - originar din Bucovina, regiune plurilingvă care aparținuse o vreme Imperiului Habsburgic. Dialogul limbilor vorbite în acel teritoriu de frontieră (română, ucraineană, germană, yddisch) îi era probabil familiar, iar cunoștințele lui de franceză erau probabil destul de bune, ținând cont de faptul că începuse prin 1938 la Paris studii de medicină, repede întrerupte. Toata literatura critică din jurul activității sale literare de mai apoi pune în relief raportul de excepție al lui Celan cu limba, mai exact cu limba germană. Jean Bollack a insistat astfel asupra faptului că întreaga poetică celaniană era dictată de imperativul moral și estetic de a crea un fel de „contra-limbă”, o veritabilă punere sub acuzație a limbii și culturii germane. Celan, spune, mai drastic, Henri Meschonnic, „scrie în limba celor ce l-au ucis și o ucid.”

Iar Klein ?

La București, în 1946, viitorul istoric al artei medita asupra calamburului. Născut în 1918 la Timișoara, în „extremul occident” al României, Klein, cu doi ani mai mare decât Celan, crește într-o regiune în care se vorbeau, alături de română, maghiara, germana și sârba. Studii de medicină (iarăși!) începute la Cluj prin anii 1936-1937 nu par să-l fi convins, ținând cont de faptul că va porni studii de filozofie la Universitatea Germană din Praga și apoi la București.

În momentul când apărea articolul lui despre calambur în *Studentul Român*, tocmai își încheiase licența, ceea ce-i va permite să plece în 1947, la recomandarea lui Tudor Vianu, la Paris.

Prin bunăvoința unui tânăr prieten am primit un scan al articolului cu pricina. Definiția pe care o dă Klein calamburului e foarte simplă: „orice discrepanță cu efect de șoc, dintre o expresia și ceea ce trebuie ea să exprime”. Rândurile următoare nu puteau fi mai premonitoare pentru traiectoria lui Klein de istoric al ideilor artistice, pe atunci abia la început: „Dacă o linie într-un desen, docilă interpretă a unui contur sau a unei forme, o ia razna pentru a însemna altceva sau poate nimic; dacă o melodie, prinsă în succesiunile de la sine înțelese ale unui ritm, se opintește brusc, creând sincopă; dacă un cuvânt ne amintește subit faptul că e o împerechere de sunete și nu numai semnul unui obiect – în toate aceste cazuri se naște calamburul.”

Un exemplu, printre altele, ar fi, conform lui Klein, „norii de piatră ai lui Bernini”.

Locul artelor plastice alături de expresia verbală dezvăluie aici întrebările din jurul expresiei figurative și ale semnificatului grafic pe care un alt exilat, Gherasim Luca, „funambulul precar”, atât de iubit de Gilles Deleuze, dispărut târziu în apele Senei, în 1994, le sintetiza într-un celebru vers (greu de tradus):

„ce récit

Happé par l'aimant du non-sens

Je parle à peu près ceci

Pour dire précisément cela”.

Ne putem imagina că Robert Klein, Gherasim Luca și Paul Celan s-au întâlnit adesea la Paris. Klein și Celan, fără îndoială. Într-o carte poștală datată 28 aprilie 1957, scoasă la iveală recent, Klein îi mulțumește lui Celan de a-i fi trimis ultima lui carte, apărută bilingv la Gallimard sub titlul *Von Schwelle zu Schwelle / De seuil en seuil*.

„Din prag în prag” este fără îndoială o carte a eternei pribegii și cred că relectura ei (Klein o cunoscuse, se înțelege printre rânduri, în prima ei versiune, cea germană din 1955) echivalează cu reîntâlnirea dintre două spirite rătăcitoare : „Dragă Paul, doar două vorbe pentru a-ți împărtăși entuziasmul meu la recitirea cărții tale. Pe curând, Robert”.

Nu mi se pare a fi fructul hazardului faptul că cei doi s-au confruntat deopotrivă și în căutarea unui spațiu „dintre limbi”. La Klein acest spațiu și-a găsit „locul” în imaginarul plastic. Ideile abia schițate în „Filozofia calamburului”, tributare fără îndoială rădăcinilor românești ale Dadaismului, transpar încă din scrierile de mai târziu, dedicate „Temei nebunului și ironiei umaniste”, capetelor compuse ale lui Arcimboldo sau jocului divinotoriu al tarot-urilor lui Mantegna.

Dar punctul de plecare a fost, cred, pierderea ineluctabilă a unui spațiu la răscruce de drumuri, spațiul Europei Centrale, căruia într-un binecunoscut eseu Milan Kundera îi schițează o imagine care friza utopia : „Europa Centrală se vroia imaginea condensată a Europei Națiunilor, concepută conform regulii: un maximum de diversitate într-un minimum de spațiu”.

Mai lucid în retorica lui autoflagelantă, Cioran, născut în sudul Ardealului în 1911, apatrid obstinat din 1940, se dezlănțuia :

„Cu cât înaintez în vârstă, cu atât mai mult îmi dau seama că aparțin nu doar prin originile mele, ci și prin temperament Europei Centrale. Nu mi se pare o întâmplare faptul că am văzut lumina într-un Imperiu ce se știa condamnat. Trag după mine toate tarele Europei Centrale – ca un fel de blând blestem (*une douce malédiction*) împotriva căruia nu vreau și nu pot lupta. Prin înclinațiile și defectele mele am fost făcut să trăiesc într-un Imperiu ce se prăbușește. Faptul de a fi născut la periferia Imperiului Austro-Ungar nu poate fi șters de treizeci de ani trăiți la Paris.”

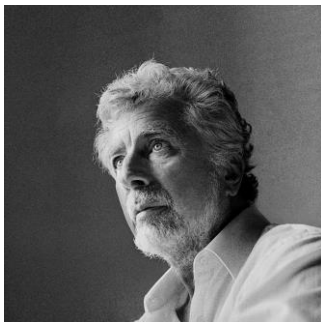
E greu de știut până la ce punct aceste suspine și-au găsit locul în serile în care Cioran și Celan dezbăteau în jurul traducerii în germană a „Tratatului de descompunere”, prin care cartea apărută în 1949 la Gallimard sub titlul „*Précis de décomposition*” va deveni, în versiunea publicată în 1953 de editura Rowohlt, *Lehre vom Zerfall*. Dar putem constata cum aceste două limbi rătăcitoare, aceste două limbi „peregrine”, uimitoarea franceză cioraniană și ineluctabilă germană celaniană, au atins o culme osmotică care a umplut și umple încă de uimire. Osmoza merge atât de departe încât, ani mai târziu, când editorul Klett pregătind, în 1978, după dispariția tragică a lui

Celan, o nouă ediție germană a cărții, i-a cerut lui Cioran posibile amendamente, acesta a răspuns printr-o frază memorabilă : „ *on ne corrige pas Celan*”.

Nu știu precis când și cum s-au întâlnit Klein și Cioran, dar, cu ani în urmă, Virgil Ierunca mi-a vorbit, fără a-mi da prea multe amănunte, despre contactul lor. Dacă aș fi insistat atunci aș fi primit desigur mai multe detalii. Nu am făcut-o și îmi pare rău. În nebuloasa imaginarului meu îndrăznesc totuși să proiectez astăzi aceste trei vlăstare ale Utopiei unei Europe Centrale definitiv pierdute - trei particule rătăcitoare : Klein , Celan, Cioran - în același câmp magnetic al anti-utopiei exilului. Oare Klein ar fi putut avea un acces profund la gândirea lui Cioran, acest antisemit convertit datorită lecției rătăcirii și, conform propriilor sale mărturisiri, într-un ”evreu metafizic”? Oare Cioran ar fi putut avea acces, în pofida reținerilor sale față de discursul universitar, la zborul întrerupt al unui „*spirito peregrino*” de talia lui Klein?

Cum s-ar putea răspunde acestor întrebări ? Aș dori mult să o pot face, într-un fel de roman – eseu, în care documentul și imaginația s-ar lua la întrecere. Dar mă îndoiesc că aș avea o pană pe măsură și nu știu dacă aș putea conta pe timpul necesar unei astfel de întreprinderi.

E mai prudent deocamdată să mă opresc aici, cu o simplă schiță a unui posibil proiect având ca titlu: „*Spirito peregrino. Pe larg despre exil*”.

Copyright Giorgia Fiorio

CURRICULUM VITAE

VICTOR I. STOICHIȚĂ

Born on June 13, 1949, in Bucharest (Romania). Romanian and Spanish citizen.

- 1991-2019 Professor for Early Modern Art History at the University of Fribourg (Switzerland).
- Emeritus since 2019.

Research field:

- Visual hermeneutics; Function of images in the Western tradition; Renaissance and Baroque painting (especially Italian and Spanish).

Education

- University of Bucharest, 1967–1968.
- University of Rome, 1968–1973 (*Tesi di Laurea di Dottore in lettere*).
- University of Paris I, May 1989 (*Doctorat d'état ès Lettres*).

Fellowships and Grants

- 1983-1984; 1990-1991, Fellowship of the Foundation Alexander von Humboldt, University of Munich, Germany.
- 1990, Samuel H. Kress Grant at the Institute of Advanced Study of Princeton, U.S.A.
 - 1993, Ailsa Mellon Bruce Fellowship at the Center for Advanced Study in the Visual Arts of the National Gallery, Washington D.C., U.S.A.
- 1998, Visiting Scholar, Getty Research Institute, Los Angeles, U.S.A.
- February–March 1999, Visiting Scholar at the Institute for the Humanities, Ann Arbor, U.S.A.
- October 2002-July 2003, *Fellow* at the Wissenschaftskolleg, Berlin, Germany.
- October 2005-June 2006, *Rudolf-Wittkower Visiting Professor* at the Bibliotheca Hertziana of the Max-Planck-Institut, Rome, Italy.
- January–May 2011, *Edmond J. Safra Visiting Professor* at the Center for Advanced Study in the Visual Arts of the National Gallery, Washington D.C., U.S.A.
- 2014, *Francqui international Professor*, at several Belgian universities.
- 2016 (May-June) *Erwin Panofsky Professor* at the Zentral Institut für Kunstgeschichte, Munich, Germany.

- October 2019-January 2020 *Fellow at the Kolleg-Forschergruppe Bild/Evidenz. Geschichte und Ästhetik*, Freie Universität, Berlin.
- April–June 2021, Visiting Professor at the Harvard University Center for Italian Renaissance Studies (I Tatti), Florence.

Other teaching activities

- Visiting Professor at following institutions: Universities of Paris I (1987), Frankfurt (1990), Göttingen (1989-1990), Neuchâtel (1994-1995), Lausanne (1995), Gerona (1996), Bern (1997), Geneva (2000-2001 and 1997-1998), Basel (1998); Scuola di Studi Umanistici, Bologna (2001); Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris (2002); Universidad Carlos III, Madrid (2003); Hebrew University of Jerusalem / European Forum (2007); Harvard University (2004-2005, 2005-2006, 2006-2007); Collège de France (2008, 2017); Ecole Normale Supérieure, Paris (2008); University of Santiago de Chile; University of Buenos Aires; Università della Svizzera Italiana, 2008-2017 (Spring Term); Universität Luzern (Fall term, 2011).

Head of many sponsored scientific projects integrating many young scholars

- *The Image of the Black in Western Art (chapters on the 16th and 17th century Spanish art*, Menil Foundation, Houston/Paris, 1992-1997 and the Department of Afro-American Studies of the University of Harvard, 2006.
- *La Naissance de la notion d'artiste au XVIe siècle. Comparative study of the Italian and Nordic traditions* (Swiss National Research Fund), 2001-2003.
- *Ernst Kirchner et Edvard Munch* (Project financed by the Boner Foundation of Zurich), 2002-2003.
- *Repères pour une histoire de la représentation de la chair dans l'art occidental* (in the frame of the National Centre of Competence in Research project: “Mediality. Historical Perspectives”. Swiss National Research Fund), 2005-2008.
- *Haut, Farbe und Medialität. Oberfläche im Werk von Jean Etienne Liotard (1702-1789)* (Swiss National Research Fund), 2006-2008.
- *La Greffe artistique, Iconographie, anthropologie et restauration de l'intégrité corporelle* (in the frame of the National Centre of Competence in Research project: “Mediality. Übertragung”. Swiss National Research Fund), 2009-2013.
- *Art et Anatomie*, in the frame of the National Research Program (Pro*Doc): “Art & Science”, 2008-2011 and 2011-2014.
- *Le Portrait féminin en voile. Une histoire picturale du voile à la Renaissance en Italie* (Swiss National Research Fund), 2011-2014.

Curatorial activity

- Member of the scientific committee of the exhibition *Persone. Ritratto di gruppo*, Palazzo Venezia, Rome, 2003
- Member of the scientific committee of the exhibition *RUSSIE !*, Venice, 2010

- Curator of the exhibition *La Sombra*, Thyssen-Bornemisza Museum et Caja Madrid, Madrid, February 10 until May 17, 2009
- Co-Curator of the exhibition *Ombres. De la Renaissance à nos jours*, Lausanne, Fondation de l'Hermitage, June–October 2019

Lectures (selection)

- Robert Lehman Lecture 2000, Dia Center, New York.
- The Louise Smith Bross Lectures 2003, University of Chicago.
- Werner-Heisenberg-Vorlesung 2004, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Carl Friedrich von Siemens Stiftung, Munich.
- Keynote Lecture at the 17th Congrès National Espagnol d'Histoire de l'Art (CEHA), Barcelone 2008.
- Bettman Lecture, Columbia University, New York 2009.
- Keynote Lecture at the International Symposium “La perspectiva en la tradición artística occidental”, Málaga, December 2011.
- Robert W. Smith Lecture, National Gallery of Art, Washington D.C., 2011.
- The Gauss Seminar in Criticism, University of Princeton, 2012.
- Pilkington Lectures, University of Manchester, 2013.
- Chaire du Louvre, Paris, Sept.-Oct. 2014.
- 2016 (May-June) *Erwin Panofsky Lecture* at the Zentral Institut für Kunstgeschichte, Munich, Germany.
- *Bernard Berenson Lectures* of the Harvard University Center for Italian Renaissance Studies (ITatti) 2017.
- Chaire européenne at the Collège de France, 2018.
- Europa-Lehrstuhl, University of Saarbrücken, 2019.
- Wolfgang-Iser-Lecture, University of Konstanz, 2019.

Organisation of symposia, conferences, etc. (selection)

- Chair of the panel “Pictorial Mimesis before and after 1500 at the 27th International Congress of Art History”, 16-20 July 1992, Berlin
- Chair of the International Interdisciplinary Symposium: “Das Double”, Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, 4 – 6 December 2003
- Co-chair of the panel “Représenter l'espace” at the 31st International Congress of Art History of Montreal, August 2004
- Chair of the section “Physiognomony and the Expression of the Passions”, at the International Congress “Imagen y Aparencia / Image and Appearance”, Murcia, 19-21 November 2008
- Member of the scientific committee of the International Congress “Imagen y Aparencia / Image and Appearance”, Murcia, 19-21 November 2008

- Chair of the International Symposium “Para una historia cultural de la sombra”, University Complutense of Madrid / Thyssen-Bornemisza Museum, 16-17 April 2009
- Member of the scientific committee of the International and Interdisciplinary Symposium “El Siglo de Oro” antes y despues de El Arte Nuevo de Lope, Craiova, 7-9 May, 2009
- Chair of the International Symposium “The Transparent Body”, Istituto Swizzero di Roma / Villa Medici, June 11th and 12th 2010
- Co-chair of the panel “Cacher / Montrer. Stratégies d’occultation et de mostration dans l’art de la Renaissance et du Baroque” at the First Swiss Art History Conference, Bern, September, 2010
- Chair of the International Symposium “Murillo. Two Women at the Window”, Center of Advanced Study in the Visual Arts / The National Gallery of Art, Washington DC, 16th and 17th May, 2011
- Co-chair of the Japanese-Swiss Colloquium “Métaimage & Parergon”, University of Tokyo-Center for Philosophy and University of Fribourg, Fribourg, 20-21 October, 2011
- Member of **the** Organization Committee of the International Symposium “La Perspectiva en la tradición occidental”, Málaga, 15-18 December, 2011

Peer-review teams (selection)

- Member of the peer-review team for the European Research Council Peer Evaluation (2005-2009).
- Chair of the peer-review team of the Centre André-Chastel, UMR 8150 (AERES), 2009.
- Member of the peer review for the EURIAS Fellowship Program.
- Numerous peer-reviews in art history for the FNS (Swiss National Research Fund), the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), the Fritz-Thyssen Stiftung and for appointments for art history tenures at universities in Switzerland, France, Italy, Spain, U.S.A.

Prizes and distinctions

- Prize of the “essay book” of the Spanish publishers for *Breve Historia de la Sombra*, Madrid, Editions Siruela, 1999.
- Art Book Prize of the of the Romanian Publishers' Association for *Instaurarea Tabloului*, Bucharest, Meridiane, 1999.
- Art Book Prize of the of the Romanian Publishers' Association for *Scurta istorie a umbrei*, Bucharest, Humanitas, 2000.
- Doctor *honoris causa* of the National University of Arts, Bucharest, 2007.
- Doctor *honoris causa* of the Catholic University of Louvain, 2011.
- Foreign Member of the National *Accademia dei Lincei*, Rome, 2012.
- Associated member of the Académie Royale de Belgique (2016).
- Foreign member of the Polish Academy of Arts and Sciences (2019).
- Chevalier de l’ordre des Arts et des Lettres of the French Republic, 2014.
- Member of the European Academy, 2014.

- Médaille de vermeil of the Académie Française (2015).
- Prix des Ambassadeurs francophones à Berne (2019).

Various responsibilities (selection)

- Member of the General Prize Committee of the International E. Balzan Prize Foundation.
- Co-director of the Series “Natur, Wissenschaft und die Künste”, Peter-Lang-Verlag, Bern, Frankfurt, New York.
- Scientific Committee of the series *Storia dell’Arte moderna*, Aracne Editrice, Rome.
- Editorial Committee of *Harvey Miller Studies in Baroque Art*, HMSBAI.
- Member of the Academic Advisory Board of the New Europe College / Institute for Advanced Study, Bucharest.
- Member of the scientific committee of *La Revue de l’Art*.
- Member of the scientific committee of *Iconology Research Group*, University of Louvain.
- Member of the scientific committee of the publication *Hispania Felix. Revista anual de cultura y civilización del Siglo de Oro*.
- Member of the scientific committee of the publication *NORBA-ARTE*, University of Cáceres.
- Member of the scientific committee of the publication *ACTA / ARTIS* (University of Barcelona).
- Member of the scientific committee of the serie *Aesthetica Preprint* (Palerme).
- Member of the scientific committee of *Verso*, Cluj-Napoca.
- Member of the scientific committee of *Carte Semiotiche*.
- Member of the scientific committee of *Iconographica*, Rome.
- Member of the international Advisory Board of *Art History*.
- Member of the international Advisory Board *Artibus and Historiae*.
- Member of the scientific committee of the publication on line *DIEGESIS. E-Journal für Erzähltheorie*.
- Member of the scientific committee of the Postgraduate school *Studi sulla rappresentazione visiva. Storia, teoria e produzione dell’Arte e delle Immagini*, University of Siena, Italy.
- Member of the scientific committee of the publication *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte de la Universidad Autónoma de Madrid*.
- Member of the scientific committee of the *Encyclopedia del Prado*, Madrid.
- Member of the editorial board of the publication *ARS* (Bratislava).
- Member of the editorial board of *Revista de Teoría del Arte* (University of Santiago de Chile).
- Member of the editorial board of the publication *MATERIA* (Department of Art History, University of Barcelona).
- Member of the editorial board of the publication *HVMANISTICA. An International Journal of Early Renaissance Studies* (Pisa and Rome).
- Member of the editorial board of the publication *RES Anthropology and Aesthetics*, (Peabody Museum / Université de Harvard, U.S.A.).

- Member of the editorial board of the publication *Studiolo. Rivue d'histoire de l'art de l'Académie de France à Rome*.
- Member of the international Advisory Board *Rivista di Storia & Letteratura Religiosa*.

Author of many books translated in twelve languages

Recent publications:

- ***Darker Shades. The Racial Other Early Modern Art*** (The Louvre Lectures “*L’Image de l’Autre. Noirs, Juifs, Musulmans et Gitans à l’aube des Temps Modernes*” 2014), London, Reaktion Books, 2019 (French, Rumanian, Spanish, Italian translations).
- ***Des Corps. Anatomies, Défenses, Fantômes***, Geneva, Droz, 2019.
- ***Les Fileuses de Velázquez, Textes, textures, images***, Paris, Fayard/Collège de France, 2018.
- ***On Several Telepathic Dispositifs. Vittore Carpaccio’s Cycle of Paintings in the Scuola degli Schiavoni in Venice*** (Panofsky Lecture 2017), Berlin, Deutscher Kunstverlag/Zentralinstitut für Kunstgeschichte, 2017.
- ***Il Sistema del velo / Système du voile*** (co-editor), Turin, Aracne Editrice, 2016.
- ***L’Effet Sherlock Holmes. Variations du regard de Manet à Hitchcock***, Paris, Hazan, 2015 (Italian, Spanish and Rumanian translations).
- ***The Self-Aware Image. An Insight into the Early Modern Metapainting*** <1993> (second improved edition), Harvey Miller/Brepols, London/Turnhout, 2015 (German, French, Italian, Spanish, Rumanian, Polish, Japanese translations. Chinese and Portuguese translations in progress).
- ***Oublier Bucarest***, Arles, Actes Sud, 2014 (Médaille de vermeil of the Académie Française, Spanish and Rumanian translations).
- ***Brève Histoire de l’ombre*** (2000), new improved edition, Geneva, Droz, 2019 (English improved edition 2019, German, Spanish, Italian, Portuguese, Polish, Russian, Rumanian, Turkish, Japanese, Korean, Chinese translations).